

મનોજ ખંડેરિયા

(જન્મ : 6-7-1943, અવસાન : 27-10-2003)

કવિ મનોજ વ્રજલાલ ખંડેરિયાનો જન્મ જૂનાગઢમાં થયો હતો. શિક્ષણ બહાઉદ્દીન કોલેજ જૂનાગઢમાં. બી.એસસી., એલએલ.બી. કરી વકીલાતનો વ્યવસાય. આધુનિક કવિતાના ભાગરૂપે આવેલી નવી ગઝલના કેટલાક પુરસ્કર્તા કવિઓમાં એમનું સ્થાન માનભર્યું છે. નાજુક અભિવ્યક્તિ અને પ્રયોગમુખર બન્યા વગરનું ભાષાકર્મ એમની ગઝલોનો વિશેષ છે. સૌરાષ્ટ્ર અને ખાસ તો જૂનાગઢના અધ્યાસોનો વિનિયોગ પણ એમની ગઝલોમાં વિશિષ્ટ બન્યો છે. ‘અચાનક’, ‘અટકળ’, અને ‘હસ્તપ્રત’ એમના કાવ્યસંગ્રહો છે. તેમણે ગીત, ગઝલ અને અછાંદસ રચનાઓ આપી છે. એમણે અંજનીગીતના પ્રયોગો પણ કર્યા છે. એમને ધનજી કાનજી ગાંધી સુવર્ણચંદ્રક મળેલ છે.

આ ગઝલમાં કવિના પ્રકૃતિપ્રેમનો સરસ પરિચય મળે છે. પ્રકૃતિવર્ણનની સમાંતરે યુવાહૃયાની સંવેદન પણ રજૂ થઈ છે. મ્હોરેલી વૃક્ષની ડાળીઓ, ફૂલો, આમ્રમંજરી વગેરે ઉલ્લેખ દ્વારા પ્રાકૃતિક પરિવેશ અને તે નિમિત્તે પ્રગટતાં માનવહૃદયનાં સૂક્ષ્મ સંચલનો-સંવેદનો અહીં કાવ્યરૂપ પામ્યાં છે. વૃક્ષોની વાંકીચૂકી ડાળોને વસંત ઋતુના રસ્તાઓ તરીકે અને ખીલેલાં ફૂલોને વસંતનાં પગલાં રૂપે કલ્પે છે.

આ ડાળ ડાળ જાણે કે રસ્તા વસંતના,
ફૂલો એ બીજું કંઈ નથી - પગલાં વસંતનાં.

મલયાનિલોની પીંછી ને રંગો ફૂલોના લૈ,
દોરી રહ્યાં છે કોણ આ રસ્તા વસંતના.

આ એક તારા અંગે ને બીજો ચમન મહીં,
જાણે કે બે પડી ગયા ફાંટા વસંતના.

મ્હેકી રહી છે મંજરી એકેક આંસુમાં,
મ્હોર્યા છે આજ આંખમાં આંખા વસંતના.

ઊગી રહ્યાં છે યાદનાં અબીલ ને ગુલાલ,
હૈયે થયા છે આજ તો છાંટા વસંતના.

ફાંટું ભરીને સોનું સૂરજનું ભરું હવે,
પાછા ફરી ન આવશે તડકા વસંતના.

શબ્દ-સમજૂતી

વસંત ચૈત્ર-વૈશાખ માસની ઋતુ, ઋતુરાજ મલયાનિલો મલય પર્વતમાંથી આવતા શીતળ ને સુગંધીદાર પવન નકશા જગા કે પ્રદેશના માપસર આલેખ ચમન ભાગ, આનંદ, મોજમજા ફાંટા પડવા ફંટાવું, શાખ કે ભાગ થવા મંજરી મોર, ફૂલની કળીઓનું ઝૂમખું - ડાળખી, ફૂંપળ મોર્યા (અહીં) ઊગ્યા હૈયે હૃદયે ફાંટું (અહીં) પોટકું, પોટલી સોનું સૂરજનું સૂર્યનો સોના જેવા પીળા રંગનો પ્રકાશ કે તડકો

1. નીચેના પ્રશ્નોના ટૂંકમાં ઉત્તર લખો :
 - (1) પ્રત્યેક ડાળ કવિને કેવી લાગે છે?
 - (2) ફૂલોની સરખામણી કવિએ કોની સાથે કરી છે?
 - (3) ઈશ્વર શાના વડે વસંતનો નકશો કંડારે છે?
2. નીચેના પ્રશ્નોના બે-ત્રણ વાક્યમાં ઉત્તર લખો :
 - (1) વસંતના બે ફાંટા પડી ગયા એમ કવિ શાથી કહે છે?
 - (2) આ ગઝલમાં રજૂ થયેલા ઉત્પ્રેક્ષા અલંકારનાં ઉદાહરણો લખો.
3. નીચેના પ્રશ્નોનો સવિસ્તર ઉત્તર લખો :
 - (1) આ કાવ્યમાં રજૂ થયેલું વસંતઋતુનું સૌંદર્ય તમારા શબ્દોમાં વર્ણવો.

વિદ્યાર્થીપ્રવૃત્તિ

- આ ગઝલનું સમૂહગાન કરો.

ભાષા-અભિવ્યક્તિ

- કાવ્યમાં વપરાયેલા ‘કૈ’, ‘લૈ’ શબ્દો કઈ, લઈનાં રૂપો છે. આ શબ્દોના ઉચ્ચારણ વખતે પ્રગટતો ધ્વનિનાદ કાવ્યના નાદવૈભવમાં વધારો કરે છે.
- ‘ફાંટું ભરીને સોનું સૂરજનું ભરું હવે,’
- પહેલી દૃષ્ટિએ ‘ફાંટું’ (ફાંટનું બહુવચન ફાંટું) ભરીને એટલે ગાંસડી ભરીને, અર્થાત્ અઢળક, ‘સૂરજનું સોનું’
- વાસંતી તડકાનો રંગ સોના જેવો હોવાથી - કવિ તડકા-પીળા તડકાની ફાંટું બાંધવાની વાત કરીને એક પ્રકારના સૌંદર્યનો બોધ કરાવે છે.

શિક્ષકપ્રવૃત્તિ

- અલબેલી વસંત અથવા વસંતનો વૈભવ વિષય પર નિબંધ લખાવો.
- વસંત વનમાં અને જનમાં કાવ્ય આધારે લેખન કરો.

●